

Aramon
debat a e

R. ARAMON I SERRA

UN DEBAT DE L'ÀNIMA I EL COS
EN VERSOS CATALANS

(Extrait du *Recueil de Travaux offert à M. Clovis Brunel*, 1955.)

PARIS
1955

UN DEBAT DE L'ÀNIMA I EL COS EN VERSOS CATALANS

I

El manuscrit 451 de la Biblioteca de Catalunya¹ conté, al costat de diversos textos en prosa (la passió de Jesucrist, les històries de la corona d'espines, del sant lladre, dels sants innocents, de com i per què digué sant Joan el primer *Agnus Dei*, l'assumpció de la verge Maria, etc.) i de dos textos en vers (els quinze senyals del judici² i la carta caiguda del cel³), una breu *Qüestió de la Ànima ab lo Cors*, també versificada, inèdita fins avui, que em proposo de donar a conèixer a les pàgines següents. El text de la qüestió ocupa els folis 96^r-97^v i presenta unes característiques materials — lletra del segle xv, clara, ben llegible, gairebé sense abreviatures, amb calderons alternativament vermells i verds i inicials de vers acolorides⁴ — idèntiques a les que ja vaig assenyalar per a les altres obres compreses en aquell manuscrit⁵.

II

És prou sabut, i repetidament ha estat posat de relleu, que entre les formes poètiques que prengueren una més ampla volada en les literatures de l'Edat Mitjana, el debat — el *conflictus* llatí i les seves derivacions — ocupa un lloc ben important. Discussió doctrinal o pseudo-jurídica en els inicis, d'aspecte algun cop dramàtic, però més sovint, sobretot en els temps menys reculats, jocós, hi tenen cabuda les qüestions més diverses — i les més fútils i tot. Recordem, només, les de l'hivern i l'estiu, de la vellesa i la joventut, del vi i l'aigua, del

1. Vegeu-ne una breu notícia en el *Bulleti de la Biblioteca de Catalunya*, III (1916), p. 144.

2. En tinc preparada l'edició, que no tardarà a aparèixer.

3. Publicada, junt amb una altra versió també en vers, continguda en el manuscrit 732 de la Biblioteca de Catalunya, per R. Aramon i Serra, *Dos textos versificats en català de la carta tramesa del cel*, *Estudis Universitaris Catalans*, XIV (1929), p. 279-298.

4. Les rúbriques, però, apareixen en negre, a diferència de les dels textos en prosa.

5. Cf. *Est. Univ. Cat.*, vol. cit., p. 283.

cor i els ulls, del clergue i el cavaller, dels vicis i les virtuts, etc.¹.

Un dels temes que assoleixen una major amplitud i que més perduren — extensió, doncs, en l'espai i en el temps — és, sens dubte, el de l'oposició de l'ànima i el cos. « Grâce à l'artifice convenu », constata André Wilmart², « la double nature de l'homme pouvait être aisément manifestée ; tout en même temps, son origine, ses luttes, ses désirs, ses misères, ses devoirs étaient rappelés, y compris ce qu'on appelle en langage ecclésiastique ses fins dernières, la mort surtout, préface de l'éternité³. » Això explica l'èxit d'aquest *conflictus*. Quan, el 1880, Gustav Kleinert aplega materials per a la història de l'evolució de la *Visio Fulberti* (o *Philiberti*)⁴, l'obra que representa l'estat, si no més antic, almenys més important de la disputa de l'ànima i el cos, pot, ultra la llatina, recordar-ne versions en anglo-saxó, en francès, en castellà, en italià, en alemany, en holandès i en islandès. En aparèixer, alguns anys més tard, el fonamental estudi de Th. Batiouchkof, on aquest escateix les fonts de la llegenda i els diversos elements que l'han constituïda⁵, la llista de versions és ampliada amb notícies i anàlisis de textos noruecs, txecs, armenis, etc., i amb les d'un text provençal, que encara havia de romandre inèdit fins a l'any 1905, del contingut del qual, però, l'erudit rus dóna un resum⁶. I, més ençà, afortunades troballes en dipòsits de manuscrits encara poc explorats, han permès d'anar entrant a poc a poc en coneixença d'altres textos que vénen a sumar noves versions a les ja inventariades fins ara⁷.

Les obres que han exposat el debat entre l'ànima i el cos són, doncs, ben nombroses ; el tema, però, no hi és presentat d'una manera uniforme. Deixant de banda els dos grups de llegendes en què l'ànima

1. Veg. Hans Walther, *Das Streitgedicht in der lateinischen Literatur des Mittelalters*, amb referències a la bibliografia anterior (a les pàgs. 34 ss. són estudiats els principals debats de la literatura llatina medieval).

2. André Wilmart, *Un grand débat de l'âme et du corps en vers élégiaques*, *Studi Medievali*, XII (1939), p. 192-209.

3. P. 192.

4. Gustav Kleinert, *Über den Streit zwischen Leib und Seele, Ein Beitrag zur Entwicklungsgeschichte der « Visio Fulberti »* (Halle, 1880). Cf. la recensió de Gaston Paris, *Romania*, IX (1880), p. 311-314.

5. Th. Batiouchkof, *Le débat de l'âme et du corps, Romania*, XX (1891), p. 1-55, 513-578.

6. Més endavant m'ocuparé d'aquest text occità.

7. Per a la bibliografia posterior a la donada per Kleinert, Batiouchkof i Walther, cal recordar principalment, ultra l'edició de Wilmart ja mencionada : Ramón Menéndez Pidal, *Disputa del alma y el cuerpo y Auto de los reyes magos*, *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, IV (1900), p. 449-462 ; Vincenzo de Bartholomaeis, *Due testi latini e una visione ritmica italiana della « Visio Philbertis »*, *Studi Medievali*, n. s., I (1928), p. 288-309. No sé si arribà a aparèixer — almenys no m'ha estat possible de veure-la — l'obra de Clark S. Northup sobre el debat de l'ànima i el cos que Walther, *op. cit.*, p. 63-64, anuncia com de publicació imminent.

parla sola al seu cos, probablement més antigues que el debat — i fonts d'ell amb tota versemblança —, ens trobem amb tres elaboracions distintes de la disputa, representada cadascuna per unes quantes composicions: en un grup d'elles hom descriu el moment en què l'ànima abandona el cos; en unes altres aquest és visitat per aquella en el carner; en unes altres, encara, ambdós dialoguen abans de la mort. Si prescindim d'aquestes últimes obres, en què el debat té lloc durant la vida de l'home, podem destriar les que es presenten sota la forma d'una visió — les més conegudes i representades per més versions — de les que no tenen aquesta forma¹.

La versió més famosa i més important del debat, com hem indicat, és la que dóna la *Visio Fulberti*, que ha influït, amb una major o menor intensitat, damunt gairebé totes les elaboracions que d'aquest tema s'han fet des del segle XIII. Segons la *Visio Fulberti* un ermità veu, en somnis, com una ànima, que s'ha separat fa poc del seu cos, torna a aquest i l'invectiva durament atribuint-li la culpa de la seva damnació, puix que ell s'ha donat als plaers d'aquest món, dels quals és segur que mai no queda res; el cos tracta de disculpar-se i, tot refusant les acusacions de l'ànima, intenta de revertir damunt aquesta la culpabilitat de la condemna; la disputa continua, esgrimint cada interlocutor diversos arguments, fins que l'aparició de dos diables que venen a cercar l'ànima per menar-la a l'infern hi posa fi².

Sobre aquest argument, desenrotllat de diversa manera i amb les variacions ja consignades, el tema del famós *conflictus* s'estén per totes les literatures medievals.

III

Una sola versió ens és coneguda, fins ara, en català, del debat entre l'ànima i el cos. Es troba, com hem indicat abans, en un manuscrit de la Biblioteca de Catalunya, i comença: « O, Cors mesquí e pecador... » Massó i Torrents inventaria també com a catalana, en el seu *Repertori*³, una altra versió — « L'autrier auziey una tenso⁴ » —,

1. Cf. Walther, *op. cit.*, p. 63-80, el qual es refereix també a altres formes d'aquest tema, com la carta de l'ànima al cos (pàg. 79), o la versió escenificada (pàg. 80). Per a la carta vegeu Charles H. Haskins, *Latin literature under Frederick II, Speculum*, III (1928), especialment pàg. 141 ss.

2. Cf. Batiouchkof, *op. cit.*, p. 1-2, i Walther, *op. cit.*, p. 66-68. Dóna també un resum de la visió José M. Octavio de Toledo, *Visión de Filiberto, Zeitschrift für romanische Philologie*, II (1878), p. 40-69.

3. Jaume Massó i Torrents, *Repertori de l'antiga literatura catalana: La Poesia*, I (Barcelona, 1932), p. 366-368.

4. Continguda en el ms. fr. 14973 (anc. suppl. fr. 2924) de la Bibliothèque nationale de Paris, escrit al segle xv. Aquest manuscrit ha estat descrit per Clovis Brunel, *Bibliographie des manuscrits littéraires en ancien provençal* (Paris, 1935), núm. 190, pàg. 55. El text que ens interessa ha estat publicat per

que, però, cal atribuir decididament a la literatura provençal¹.

Una característica remarcable del nostre text, que el distingeix neta-
ment de tots els altres que han pervingut a la nostra coneixença, és
la mancança de les sòlites acusacions de l'ànima al cos i d'aquesta a
aquella. El mateix mot *qüestió* de la rúbrica dóna una idea poc exacta
del contingut d'aquesta composició, en la qual els dos interlocutors
certament no disputen, ans es parlen suaument — tot i les apel·lacions,
retòriques sens dubte, de *mesquí*, *pecador*, *de gran ufana*, amb què
alguna vegada s'apostrofen — i s'aconsellen mútuament de practicar
el bé per tal de poder aconseguir la glòria. L'ànima s'adreça al cos
recordant-li que haurà de finir i que, un cop traspassat, hom el soter-
rarà, serà menjat pels verms i pudirà, i li recomana que s'abstingui
de pecar. El cos s'entristeix davant la perspectiva de la mort i fa avi-
nent a l'ànima que és possible que ella, a causa dels seus pecats, vagi
a l'infern, on no tindrà possibilitat de penedir-se, i tem que el dia del
judici ell hi hagi d'anar també, acompanyant-la; demana consell a
l'ànima sobre la manera com poden ésser ambdós salvats. L'ànima li
diu que tingui sempre present Déu, i el prevé contra el món, el dimoni
i la carn, dels quals cal saber guardar-se, i l'incita a fer bé i a penedir-se
del mal. El cos troba encertat el consell — fins i tot, emocionat, s'adreça
a l'ànima amb els mots « O, Ànima mia molt cara ! », que no solament
no apareixen en les altres versions, sinó que hi són completament ini-
maginables —, li demana ajuda i li proposa de pregar a Déu conjun-

L. E. Kastner, *Débat du corps et de l'âme en provençal*, *Revue des Langues romanes*, XLVIII (1905), p. 30-64 (cf. les notes i correccions de Jules Coulet, *Ibid.*, p. 141-156, i de Giulio Bertoni, *Annales du Midi*, XXIV (1912), p. 204-217) i per Blanche Sutorius, *Le débat provençal de l'âme et du corps* (Fribourg, 1916).

1. Els estudiosos que s'han ocupat d'aquest text han fluctuat en la consi-
deració de la llengua en què ha estat escrit. El fet que hom hi trobi, però, formes
com les següents, tan divergents de les catalanes, no permet de dubtar gaire :
ausir, *pausadas*, *aurelyas*, *raubarria* (amb *au*); *tenson*, *raon*, *pan*, *ben* (amb
-n); *say* 'sé', *mays*, *ay*, *seray* (amb *ai*); *tieus*, *entiera*, *loguier*, *griueu* (amb *ie*);
eschich, *drech*, *fach*, *cochos* (amb *ch*); *uell* 'ulls', *luenh* 'lluny', *cuech* 'penso',
enuech 'enuig' (amb *ue*); *fuoc*, *luoc* (amb *uo*); *auzida*, *plaser*, *veser*, *yuzisi* (amb
-z); *plas* 'plau', *dis* 'diu', *poyres* 'podreu', *crocs* 'creu'; *respondet* 'respongué',
gardiest 'guardares'; *l'autrier* 'l'altre dia', *sai* 'ací', *lay* 'allí', *ren* 'res', *ses* 'sens',
anduy 'ambdós'; *gleyra* 'església', *veyayre* 'vijares', etc. Les primeres persones
del singular del present d'indicatiu en *-i*, que Massó assenyalava com un ros-
sellonisme (*Repertori*, I, p. 367-368), es troben també en occità (cf. O. Schultz-
Gora, *Altprovenzalisches Elementarbuch*³, Heidelberg, 1915, § 130, i J. Anglade,
Grammaire de l'ancien provençal, Paris, 1921, p. 269). La presència d'alguns
catalanismes, principalment gràfics — confusió d'*a* i *e* àtones, vacil·lació en
l'escriptura de les palatals *lh* i *nh* (sovint escrites *ny*, *yn*, i *ly*, *yl*, *ll*, *l*) — però
també fonètics — *ue* > *u* davant palatal (*ulls*, *pusc*, *lunhas*), *-d-* > zero (*guiar-*
don, *creut*), *-ti-* > zero (*raon*, *raonar*) — poden fer pensar més aviat en un
copista català que no pas en un autor català escrivint en occità.

tament. L'obra acaba amb una oració al « Senyör de gran potència » perquè els guardi de perdició i de damnació, i a la « Mare de Déu preciosa » perquè pregui per ells.

Aquest contingut que he intentat de resumir ens deixa veure d'una manera clara la finalitat estrictament edificativa — amb mètodes directes, immediats — de la *Qüestió*. De les versions antigues, si per ventura li eren conegudes, l'autor no ha sabut aprofitar-ne altra cosa que la forma dialogada. Però el diàleg s'escau ací durant la vida del personatge, mentre l'ànima no s'ha separat encara del cos; hi manca, doncs, aquell somni que envolta d'un halo poètic la *Visio Fulberti* i els textos que en deriven. Com hi manca també, puix que difícilment hauria servit a la finalitat proposada, l'enumeració de greuges que el cos i l'ànima es fan mútuament i que confereix a les versions que la contenen una vivacitat i un dramatisme molt remarcables.

La qualitat literària del nostre text és escassa, per no dir nul·la del tot. El seu autor, que no sap valer-se dels abundosos recursos retòrics que les arts medievals feien conèixer, no reix en cap moment de la composició a elevar-se a les regions de la poesia. D'altra banda, el fet d'exposar únicament unes poques idees, que són repetides amb persistència, el mena més d'un cop a l'ús d'unes mateixes expressions¹, i el seu lèxic, pobre, sense mots escollits, ni suggerents, ni sonors, no aconsegueix de superar el de la llengua normal d'un predicador vulgar.

No és cosa fàcil de fixar la provinença de la *Qüestió de la Ànima ab lo Cors*. Segons Massó i Torrents, « procedeix més aviat d'algun original llatí que no pas d'un de francès, però no endevinem de quin, d'entre tants com se n'han publicat o estudiat² ». Nogensmenys, cap de les versions del debat que coneixem — directament o a través dels mencionats treballs de Kleinert, Batiouchkof, Walther i altres — no pot ésser-ne la font. El caràcter del nostre text és massa diferent del dels altres per a poder establir-hi cap relació: pel seu to, per la seva finalitat i per la manera d'enfocar el tema, cal classificar-lo en un grup completament a part.

El mateix Massó, relaciona, encara, el nostre debat amb un sermó conservat en el manuscrit 1095 de la Biblioteca de Marsella³: « En

1. Cf. « vulles pensar en lo teu cor » (v. 2), « vulles en ton cor pensar » (51); « ni en lo jorn que deus morir » (8), « ni, lo jorn que tu morràs » (13); « e pudiràs ab gran sutzor | e gitaràs fort vill pudor » (17-18); etc.

2. Massó, *Repertori*, I, p. 370.

3. Aquest manuscrit fou descrit per Victor Lieutaud, *Estudi literari d'un manuscrit català conservat en la Biblioteca de Marsella, Lo Gay Saber*, 2ª època, III (1880), p. 148 ss.; la impressió, poc curosa, d'aquesta revista popular, és plena d'errades i els fragments que hi són reproduïts sovint no s'entenen. Una descripció feta amb el rigor que cal la dóna Clovis Brunel, *Notice et extrait du manuscrit 1095 de la Bibliothèque de Marseille contenant des sermons catalans, Bibliothèque de l'École des chartes*, XCV (1934), p. 5-30.

el manuscrit català de la Biblioteca de Marsella... », escriu, « ... es troba un sermó sobre el pecat mortal, on es diu que el pecador és semblant a la mort¹, retreu records del *Debat de l'ànima e'l cos...*, en els primers versos retrats per nosaltres », i a continuació reproduïx les fórmules rimades que serveixen de tema a aquell sermó, les quals descriuen « lo procés del hom mort² ». Aquestes fórmules són les següents³ :

- « Primo, lo cors és discreciat,
- « 2º, és malalt e en vigor debilitat,
- « 3º, és mort e'l esperit n'és separat,
- « 4º, fora la casa és gitat e portat,
- « 5º, a la fossa és sebellit e aportat,
- « 6º, com és soterrat, per vèrmens és rosegat. »

Aquests sis punts, enunciats d'una manera rimada seguint la moda del temps⁴, vénen explicats, a continuació, en prosa⁵. Les semblances entre el fragment transcrit i el nostre debat capaces de fer present en aquell el record d'aquest — que l'esperit s'ha separat del cos, que el cos és enterrat i que « per vèrmens és rosegat » — són, però, tan naturals en uns textos que es proposen de parlar de la mort, que això mateix els lleva tota força provatòria de relació i menys encara de dependència.

IV

Les característiques lingüístiques de la nostra *Questió de la Ànima ab lo Cors* permeten no sols de situar aquest text dins el català oriental, sinó de creure'l redactat no gaire lluny de Crespià — en el Gironès, tocant a l'Empordà i a la Garrotxa — on fou trobat el manuscrit que el conté⁶.

1. Sic, en lloc de « al mort » com diu el manuscrit i reproduïx Lieutaud.

2. Massó, *Repertori*, I, p. 369.

3. Transcrit del facsímil de la pàg. 253 del manuscrit que dona Brunel en la seva *Notice* (Lieutaud, *loc. cit.*, publica també aquest fragment).

4. Recordeu, entre altres, els sermons de sant Vicenç Ferrer (*Quaresma... predicada a València l'any 1413*, Barcelona, 1927, i *Sermons*, dos volums publicats fins ara, Barcelona 1932 i 1934) editats per J. Sanchis i Sivera, i el sermonari contingut en el manuscrit 479 de la Biblioteca de Catalunya (cf. R. Aramon i Serra, *Un sermonari amb fragments rimats, Estudis Universitaris Catalans*, XII (1927), p. 241-269).

5. « Així és de la mort espiritual de la ànima per lo peccat. Car, primerament, la ànima és destemprada per mala cogitació del peccat. Secundo, és malalta e debilitada e pert la vigor delitant-se en la cogitació. 3º, mor lavors quant consent al peccat e aquell fa per obra... », etc. (pàg. 253, segons el facsímil de Brunel, *loc. cit.*).

6. Aquestes característiques lingüístiques són semblants a les que presenten

Els seus trets gràfics més remarcables són els següents :

a) Ús d'a per e àtona, tant en posició pretònica com posttònica¹. En síl·laba pretònica : *penadir* (36, 70), *saré* (41), *soffarirem* (44), *piatat* (83), *clamència* (89). En síl·laba posttònica : *cosas* (19), *sutza* (32), *guardas* (64), *regna* 'regne' (71), *nostras* (77, 79). En mots àtons : *las* (19, al costat de *les*, 79), *ma* 'me' (50).

b) Absència de ç : *so* (7), *comensa* (65), *comfiansa* (96), *speransa* (97). Confusió de c i s per a indicar la sibilant alveolar fricativa sorda : *concederar* (21), *aconcellar* (45), *concel* (50), *concell* (73).

c) Representació de la prepalatal fricativa sonora ž per g, no solament davant e, i, sinó també d'a, o : *guarragant* (60), *envagós* (61); i de l'africada corresponent ž per tg : *jutgament* (38). El dígraf gu representa la velar oclusiva sonora g- : *guordaries* (9, 22), *vinguam* (48), *guarragant* (60), però *gorda'ns* (92); o la fricativa corresponent -g- : *neguocis* (57), *preguar* (74).

d) El so velar de la -l final (ʎ) és normalment indicat per -ll² : *volls* (5), *vill* (8), *tall* (23), *all* (38), *aternalls* (58), *dell* (61), *eternall* (70), *celestiall* (71), *aytall* (86), *cruell* (93); però *temporals* (57). En canvi, la ʎ mediopalatal és donada unes vegades pel ll i d'altres per l, tant al mig del mot — *vulles* (56), *aconcellar* (45), *deffaliments* (68, 77) — com al final — *vull* (74), *concell* (73), *aquel* (47), *concel* (50). Inicial de paraula, com d'habitud en els textos medievals catalans, l- representa ʎ : *loch* (14), *lavores* (39), *leys* (58).

e) Davant f trobem sempre usat m : *imfern* (34), *imfernada* (42), *comfiansa* (96).

f) El final -nt, pronunciat avui -n al Principat i al Rosselló, es manté gairebé sempre grafat amb tots dos elements : *puident* (31), *moniment* (32), *turment* (37, 47), *jutgament* (38), *marriment* (43), *salvament* (48), *present* (64), els adverbis en -ment — *certainament* (11), *soptosament* (12), *principalment* (48), *sobiranament* (54), *carament* (63, 74), *humilment* (84, 98), *devotament* (85, 99) —; àdhuc en els plurals és mantinguda la t : *turments* (44), *deffaliments* (77). En *quant* (15, 27), la t es deura segurament a la confusió corrent entre QUANDO i QUANTU. La grafia *mont* (59) < MUNDU (al costat, però, de *món*, 10) respon sens dubte a hipercorrecció³. A assenyalar el *demont* (< DE MONTE),

la *Carta caiguda del cel* i els *Quinze senyals del judici* continguts en el mateix manuscrit, als quals em referiré en les notes següents.

1. No es dona, però, la confusió entre o i u àtones.

2. També apareix així en la *Carta* (cf. *àngell* 9, *feriall* 39, *senyall* 95, etc.) i en els *Quinze senyals* (cf. *voll* 186, *Miquell* 298, *aytall* 541, etc.). En la *Carta*, però, trobem la rima de *cell* 'cel' amb *sagell* (9-10), i de *humills* 'humils' amb *fills* (265-266).

3. Trobem també *mont* en els *Quinze senyals* (23, 521, etc.), al costat de *món* (170, 440, 481, etc.).

amb *o*, del vers 19. SUBINDE es presenta com a *sovín* (6) i *sovint* (100).

g) En *pecador* (1), *peccadora* (25) i *peccats* (33) apareix una alternança — exclusivament gràfica, puix *-cc^a* > *-c-* — en el tractament de la doble *c* llatina; els tres exemples es refereixen a un mot i derivats seus.

Entre les característiques fonètiques de la *Qüestió* cal indicar les següents :

a) UA tònic i àton > *o* : *guordaries* (9, 22), *gorda'ns* (92); però *guarda* (59), *quant* (15, 27).

b) Ús de *y* antihiàtica : *creyat* 'creat' (4), *creyats* (90).

c) -Tɪ- pretònic, en comptes de caure, dóna *-z-*, inexplicable en el segle XV, que cal atribuir a influència literària del provençal : *menys-presaries* (10).

d) *-rs* > *s* : *espés* subj. d'*esperar* 'esperis' (65); però *cors* < *corpus*, en tota la composició¹, i *dolors* (39, 43, la primera vegada rimant amb *cors*).

e) *tan* davant adjectiu > *ten* : *ten trista* (26), *ten piadós* (80), *ten misericordiós* (81); però : *tan bon concell* (73).

f) UNDE > *un* (3, 29)².

g) DUNC + *s* > *dons* 'doncs' (45).

Quant a la morfologia, tenim :

a) L'article masculí *lo* es contreu amb *a* (*all*) i amb *de* (*del/dell*). En l'article femení trobem l'alternança gràfica *las/les*.

b) El plural es forma amb *-s*. *Vèrmens* (16) manté, regularment, la *n* etimològica (VERMINES).

c) Els adjectius possessius se'ns presenten sota la forma àtona i sota la forma tònica acompanyada d'article : *mon* (40); *ton* (51), *lo teu* (2), *la tua* (89, 91), *tos* (68); *sa* (82); *nostra* (97), *los nostras* (77), *las nostras* (79).

d) El pronom relatiu ofereix les formes *qui* (60, 63, 89, 95) com a subjecte de persona, *que* (33, 78) com a complement de persona, *so que* (28, 52) com a complement neutre, *que* (8, 13) com a complement temporal; i, amb preposició, *de què* (4), *ab què* (46), *per què* (74, 84, 98) referits a coses, *en què* (i no *en qui*) (96) referit a persona, i *en so que* (7) com a neutre.

e) Els pronoms personals usats són : com a subjecte, *jo* (41), *tu* (11, 13, 22, 29, 40, 69, 75), *ell* (80), *vós* (94); com a complement directe, *me* (45), *mi* (75, per influència provençal?), *te* (9) i les formes aglutinades proclítica *i'* (15, 16) i enclítica *'t* (4, 22, 54, 59, 60, 64, 69), *lo*

1. Cf. *suspís* 'suspírs' (658) en els *Quinze senyals*. En els altres plurals alternen, tant en la *Carta* com en els *Quinze senyals*, les formes amb *r* i sense *r*.

2. Cf. *un* (234) en la *Carta*; en els *Quinze senyals* apareix, al costat de *un* (8, 272, etc.), *unt* (60, 223, 260, etc.).

(85), *nos* (46, 90) i *ns* (92); com a complement indirecte, *ma'me'* (50) i *m'* (28, 73), *te* (24, 53, 63) i *t* (52, 62, 74), *ns* (77), *us* (98, 99); acompanyats de preposició, *ab tu* (42), *de nós* (83), *per nós* (100).

f) Entre els numerals, és remarcable la forma *endós* (76) < AMBODUOS¹.

g) Quant al verb, cal assenyalar les formes de segona persona de singular *és 'ets'* < ES (3) i *leys 'deixis'* < LAXES (58)², així com les segones persones del plural en -*u* (i no en -*ts*, com era corrent encara, per arcaisme o provençalisme, en altres textos i com trobem en el mateix manuscrit que conté la *Qüestió*³: *sou* (95, 97), *pregueu* (100). La conjugació presenta les següents singularitats: 1) L'infinit dels verbs transitius és format amb l'auxiliar *aver*: *as comiat* (28), *ha creyat* (4), *avem fets* (78), etc.; el dels intransitius, amb *ésser*: *és axit* (3), *és estat* (3). — 2) Per al futur és usada generalment la forma sintètica: *diré* (52), *morràs* (12), *aurà* (83), *porem* (46), *seran* (20), etc.; dues vegades, però, trobem la forma analítica: *mengar-t'an* (16), *soter-rar-t'an* (15)⁴. — 3) Per al condicional és usada només la forma sintètica: *faries* (23), *guordaries* (9), *menyspresaries* (10). — 4) Entre els infinitius, cal destacar la forma *ffar* (55) en rima⁵, al costat de *ffer* (9, 67).

Lèxicament és interessant el testimoni de *poder 'potser'* (34), emprat avui vulgarment.

En sintaxi, anotem:

a) L'ús d'*anar* + gerundi indicant continuïtat en l'acció expressada pel verb: « van... guarragant » (60).

b) La concordança del participi amb el complement que el precedeix: « per los peccats que fets auràs » (33), « nos as de no res creyats | e ab la tua sanch comprats » (90-91).

c) L'ús de *ne/ni* amb valor afirmatiu 'i' (*ne* 3, 4, 30, *ni* 8, 78) i negatiu (*ne* 36, 57, *ni* 13).

d) L'ús d'*en* + *quin* per a indicar direcció: « no saps en quin loch iràs » (14).

1. Cf. *endors* (61) en la *Carta*, i *endosos* en rima (252) en els *Quinze senyals*.

2. Cf. en els *Quinze senyals* el plural *peys* (406) al costat de *pezos* (433, 437).

3. Cf. *aujats* (1), *anats* (42), *vejats* (144), *trabalarets* (151), etc., en la *Carta*; *scoltats* (1), *sapiats* (156), *donets* (729), etc., en els *Quinze senyals*, al costat, també, de formes en -*u*.

4. En la *Carta* i els *Quinze senyals* apareixen més sovint futurs analítics: *trobar-los-has* (C. 67), *damnar-vos-ets* (152), *crézer-li-n-he* (176), etc., i *fer-s'à* (Q. s. 31), *fer-ho-ha* (32), *fer-lus-ha* (33), *nodrir-l'an* (53), *dar-lus-n'à* (75), etc.

5. Apareix també, a la rima, en la *Carta* (83, 106, 180) i en els *Quinze senyals* (113, 630). En aquest darrer trobem *raffar* (153).

V

El nostre poemet consta de cent versos¹. Massó i Torrents es planteja el problema de si ens ha pervingut sencer o bé li manca el final : « És probable que aquesta oració no sigui completa, però no pot mancar-hi un tros gaire llarg, car, per a la resolució del poema, l'oració és natural que vingui a la fi del debat². » Els escrúpols del nostre erudit bibliògraf són motivats per dues causes : a) que la composició acaba en el manuscrit a plana plena i en el vers d'un foli, i b) que el darrer vers queda solt. Aquesta darrera no permet d'arribar en absolut a cap conclusió, puix que algunes composicions semblants a la nostra — concretament, el text de la *Carta caiguda del cel* contingut en el mateix manuscrit on es troba la *Qüestió* i la versió provençal del debat — acaben també amb un vers lliure. El fet que l'última pàgina de les quatre que ens han transmès la versió catalana estigui totalment escrita sense cap indicació d'acabament³ podria fer pensar certament en una continuació damunt algun full perdut, i la circumstància que aquell sigui l'últim foli útil del manuscrit confereix versemblança a aquesta hipòtesi. L'estructura de la *Qüestió*, que, d'ésser regular, podria ajudar-nos a aclarir aquest punt, és com segueix : el primer parlament de l'ànima al cos i la primera resposta d'aquest consten cada un de vint-i-quatre versos (1-24 i 25-48) ; el segon parlament de l'ànima, de vint-i-tres (49-71 ; l'antepenúltim vers és lliure) ; la segona resposta del cos, de setze (72-87) ; l'oració, de tretze (88-100, amb el darrer vers lliure). El sentit de l'oració, però, queda complet amb les súpliques adreçades a nostre Senyor — que guardi l'ànima i el cos de perdició i damnació — i a la Verge — que pregui per ells — i, per tant, mentre la incompletesa del text no pugui provar-se amb altres raons, sembla millor de deixar de banda aquest problema.

Els versos de la *Qüestió* van rimats de dos en dos, menys els 69 i 100, que, com ja ha estat indicat, queden desaparitats. La qualitat de les rimes és extremament banal ; de preferència, es tracta d'infiniutius, de participis de passat i també de temps personals del verb, així com d'adverbis en *-ment*⁴. Malgrat aquesta inclinació a la rima fàcil, cinc

1. Massó, *Repertori*, I, p. 366, li'n dóna només setanta-quatre, sens dubte per errada d'impressió.

2. Massó, *op. cit.*, p. 369.

3. Els altres textos del manuscrit tampoc no porten cap indicació explícita de *Fi*, etc. ; només algunes de les obres en prosa acaben amb « Amen ».

4. Les rimes són vint-i-tres, de les quals tretze es presenten una sola vegada. Les anoto a continuació, indicant el nombre d'apariats — quan no és inferior a dos — que les contenen : *-a*, *-ada*, *-al*, *-als*, *-an*, *-anas*, *-ansa*, *-ar* (6), *-ara*, *-as* (3), *-at* (3), *-ats* (2), *-e*, *-encia*, *-ent* (8), *-ies*, *-ir* (2), *-o* (2), *-or* (2), *-ora*, *-ors*, *-os* (2), *-osa*.

apariats presenten rimes falses : *dites* : *complides* (19-20), *marriment* : *turments* (43-44), *carn* : *guarragant* (59-60), *temps* : *deffaliments* (67-68), *ensemps* : *deffaliments* (76-77).

Pel que concerneix a la qualitat vocàlica, tenim *pecador* (amb o), i *cor* (amb q) (1-2) i *dolors* (o) i *cors* (q) (39-40), amb rima no correcta ; en canvi, *pecadora* i *hora* (25-26), malgrat que *hora* tingui avui o en el dialecte central, poden rimar amb o. La e tònica de *mercé* (24), malgrat ésser avui oberta, devia ésser tancada, d'acord amb l'etimologia. Anotem, ací, també, l'ús de *ffar*, al qual ja ha estat feta referència, obligat per la rima (les dues vegades que surt *ffer*, és a l'interior del vers).

El nombre de síl·labes en els aparellats del nostre text és fluctuant, cosa que, més que a incurança del copista, cal atribuir a la manera d'ésser compostes aquesta mena d'obres, puix que el fet es presenta semblantment en moltes d'altres¹. En la *Qüestió de la Ànima ab lo Cors*, quaranta-sis versos són octosíl·labs, contra trenta-sis d'heptasíl·labs ; hi ha, també, quatre versos de nou síl·labes, dos de sis i un de deu, i resten onze versos de compte insegur (entre vuit o set síl·labes : 3, 29, 32, 42, 47, 52, 61, 78 i 91 ; o entre set i sis : 84 i 97)².

Bé que *lo*, *la*, *de* i *que* seguits de vocal no apareguin mai elidits en el manuscrit, no per això hem d'admetre una lectura hiàtica constant. És evident que en la majoria de casos aquells mots no formen síl·laba amb el mot o l'inici del mot següent (*que* | *as*, v. 7 ; *ni* | *en*, v. 8 ; *la* | *hora*, v. 26 ; *que* | *ara*, v. 28 ; *que* | *ajas*, v. 55) i àdhuc en els versos dubtosos és probable que sigui preferible la pronunciació separada (*de* | *aque*l, v. 47 ; *que* | *avem*, v. 78), però, en el v. 3, *de un* sembla reclamar una pronunciació d'un.

El mateix cal observar dels altres contactes entre dues vocals de mots diferents, una de les quals, el català preferint l'elisió a la sinèresi, acostuma normalment a ésser suprimida, bé que sense indicació gràfica. En el nostre text és mantingut l'hiat, no sols en els casos on és difícil una altra solució (com *ne* | *ès*, v. 3 ; *O* | *Ànima*, vv. 25 i 72), sinó també en aquells en què seria possible l'elisió (*ne* | *auràs*, v. 36 ; *entró* | *all*, v. 38 ; *dimoni* | *envagós*, v. 61 ; *mentra* | *as*, v. 67 ; *glòria* | *eternal*, v. 70 ; *per què* | *ensemps*, v. 84 ; *què* | *avem*, v. 96). En els versos de nombre sil·làbic incert esmentats abans, sembla també preferible la pronunciació hiàtica³ (*sutza* | *en*, v. 32 ; *e* | *ab tu* | *ensemps*, v. 42 ; *e* | *ab*, v. 91), àdhuc quan el contacte de vocals no arriba a ésser expressat gràficament (*nostra* | [*e*]speransa, v. 97)⁴. Però, en canvi,

1. Cf. Massó, *Repertori*, I, p. 350.

2. En l'anotació al text en dono les possibilitats d'escandeig.

3. En el vers 29, *mesquina un* és més difícil de decidir.

4. Cf. *gran* [*e*]spavent (13), *fóran* [*e*]sbalajts (20), en la *Carta* ; *barons* [*e*]scoltats (1) en els *Quinze senyals*.

cal llegir amb elisió *e axí* (*e'xi*, v. 19), *te agués* (*t'agués*, v. 24)¹ i *no espés* (*no'spés*, v. 65).

VI

El text de la *Qüestió de la Ànima ab lo Cors* que publico a continuació ha estat transcrit fidelment del manuscrit que el conté, amb l'única regularització de l'ús de les majúscules i el d'*u* i *o* i d'*i* i *j*, i de la separació de paraules; per tal de destriar els diversos elements aglutinats, faig ús de l'apòstrof, del punt volat i del guionet. També afegeixo l'accent allà on cal, segons l'ús modern, i intento de precisar, amb ell, la qualitat de la vocal accentuada.

Si algun cop he cregut haver de corregir alguna lliçó del manuscrit, ho he indicat sempre en nota.

TEXT

[f. 96 r°] SAGUEIX-SE LA QÜESTIÓ DE LA ÀNIMA AB LO CORS

E primerament diu la Ànima :

O, Cors mesquí e pecador!	
Vulles pensar en lo teu cor,	
de un és axit ne és estat,	
ne Déu de què't ha creyat;	
car, si vells ben cogitar	5
e sovín esmaginar	
en so que as a vanir,	
ni en lo jorn que deus morir,	
de ffer mal te guordaries	
e lo món menyspresaries.	10
Car tu no saps certanament	
si morràs soptosament,	

1. Aquest és l'únic cas de pronom personal no elidit (cf. *t'an* dels versos 15 i 16, formant part d'un futur analític; *m'as*, v. 28 i 73; *què't ha*, v. 4; *qui't és*, v. 62).

Rúbrica que precedeix el v. 1 : ms. primerament.

Abans del v. 1, raillat : O cors mesquí ple de grans uffanas (els quatre darrers mots substituïts després per e pecador, escrit damunt la railla) | Pus (corregit i convertit en Vulles) concell ma demanas (substituït després per pensar en ton cor, escrit damunt la railla).

1-2. pecador i cor en rima.

2. Cf. v. 51.

3. un 'on', és 'ets'. — Probablement cal llegir d'un i ne | és, amb la qual cosa tindrem un octosíl·lab.

8. Cf. v. 13.

12. morràs 'moriràs', que apareix també en el v. 13; cf., però, v. 44 *soffarirem 'sofrirem'*.

ni, lo jorn que tu morràs,
 no saps en quin loch iràs.
 Quant seràs mort, soterrar-t'an, 15
 e vèrmens mengar-t'an,
 e pudiràs ab gran sutzor,
 e gitaràs fort vill pudor.
 E axí, las cosas demont dites
 en breu temps seran complides. 20
 Si volies conciderar,
 tu't guordaries de peccar,
 e faries molt més de bé
 per tall que Déus te agués mercé.

[f. 96 v°]

Respon lo Cors :

O, Ànima peccadora ! 25
 Ten trista serà la hora
 quant serà tot acabat
 so que ara m'as comtat.
 Mas tu, mesquina, ¿un iràs,
 ne quina vida tindràs 30
 quant jaquiràs lo cors pudent
 e sutza en lo moniment?
 Per los peccats que fets auràs,
 poder en infern iràs ;
 e no'n poràs jamay axir, 35
 ne auràs temps de penadir,
 ans estaràs en gran turment
 entrò all jorn del jutgament.
 E labores, ab grans dolors,
 tu trobaràs aquí mon cors ; 40
 e jo, mesquina, saré dampnada
 e ab tu ensemps infernada.

13. Cf. v. 8.

16. Ms. mergar.

19-20. dites i complides en rima.

24. Sembla imposar-se la lectura t'agués. — mercé, probablement amb e, en rima perfecta amb bé.

26. hora, probablement amb o, rimant perfectament amb peccadora.

29. un, cf. v. 3. — El començament de la interrogació sembla que reclami mesquina | un amb hiat, que donaria un octosíl·lab ; l'elisió, ben natural, de la -a final de mesquina, ens permetria un compte de set síl·labes.

32. La incertesa del compte síl·làbic no ens permet de decidir entre la pronunciació hiàtica o l'elisió ; la primera sembla preferible, però la segona seria més normal en el català oriental.

34. poder 'potser'.

39-40. dolors i cors en rima.

42. El doble hiat e | ab i tu | ensemps, tot i ésser necessari per a donar vuit síl·labes al vers, és molt violent. — infernada 'posada en infern'.

Ab grans dolors e marriment
soffarirem penas e turments.
Vulles-me, dons, aconcellar 45
ab què porem-nos escapar
de aquel ten cruel turment
e que vingam a salvament.

[f. 97 rº]

Respon la Ànima :

O, Cors ple de grans uffanas !
Pus que concel ma demanas, 50
vulles en ton cor pensar
so que't diré, e escoltar.
E dic-te, principalment,
que't guardas sobiranament
que, per res que ajas a ffar, 55
no vulles Déu axoblidar,
ne per los neguocis temporals
no leys los eternalls.
Guarda't del mont e de la carn
qui't van tot dia guarragant, 60
e dell dimoni envagós
qui't és molt contrariós.
E prech-te molt carament
que't convertescas de present :
comensa vuy, no espés demà, 65
car no saps si viuràs ja.
Vullas ffer bé mentra as temps,
e plora tos deffaliments ;
car, si tu't volls ben penadir,
auràs glòria eternall 70
en lo regna celestiall.

43-44. marriment i turments en rima. Caldria potser llegir marriments?

47. La pronúncia de | aquel, que la mesura octosíl·laba reclama, queda dura per al cat. or., que faria aci preferentment d'aquell. — Després del v. 47, al peu del f. 96, una mà posterior ha repetit el v. 46 : ab que portem (sic) nos escapar.

48. Al marge exterior del f. 97 hi ha alguns mots il·legibles (s'entén, només : Respon lanima) d'una mà posterior, amb la tinta escampada.

49. uffanas, en plural, possiblement dut per la rima amb demanas.

51. Cf. v. 2.

52. Posat entre versos heptasil·labs, sembla més normal llegir escoltar amb elisió que e | escoltar amb hiat.

55. ffar 'fer' en rima amb axoblidar ; cf., però, ffer en els vv. 9 i 87.

58. leys 'deixis'.

59-60. carn i guarragant en rima.

61. Vers preferentment octosíl·lab.

65. espés 'esperis'.

67-68. temps i deffaliments en rima ; cf. en vv. 76-77 ensemps i deffaliments.

69. Vers desaparitat.

[f. 97 v°]*Respon lo Cors :*

O, Ànima mia molt cara!
 Tan bon concell m'as dat ara!
 Per què't vull cament preguar
 que tu mi vulles ajudar 75
 e que preguem endós ensemps
 que'ns perdó los nostras deffaliments
 que avem fets ni cogitats
 per les nostras malvastats;
 car Ell és ten piadós 80
 e ten misericordiós,
 que, per sa gran benignitat,
 aurà de nós piatat.
 Per què ensemps, humilment,
 preguem-lo devotament, 85
 dient aytall oració,
 ab bona devoció :

« O, Senyor de gran potència,
 qui, per la tua gran clamència,
 nos as de no res creyats 90
 e ab la tua sanch comprats :
 gorda'ns de perdició
 e de cruell dampnació.
 E vós, Verge gloriosa,
 qui sou mara de Déu preciosa, 95
 en què avem gran comfiansa,
 car sou nostra speransa;
 per què'us pregam humilment
 e'us suplicam devotament
 que pregueu sovint per nós. » 100

R. ARAMON I SERRA.

Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.

76-77. Cf. vv. 59-60.

77. La supressió de nostras donaria vuit sil·labes a aquest vers sense que el sentit en sofrís.

78. Semblantment al v. 47, que | avem dóna una separació violenta per al cat. or.; aquest vers, però, seguit d'uns quants heptasil·laba, no reclama d'una manera tan imperativa la pronunciació hiàtica.

80-81. Aquests dos versos van escrits al manuscrit en una sola línia; el nombre desmesurat de sil·labes que resultaria i la rima exigeixen, però, la partició.

84. És preferible, per a la mesura heptasil·laba del vers, de fer hiat entre què i ensemps.

88. potència, com clemència del v. 89, possiblement amb e.

91. És insegur el tractament mètric e | ab o e'b d'aquest vers.

93. Abans de dampnació, hi ha, en el manuscrit, temptació, expuntuat i ratllat.

97. Sembla que cal llegir esperança, pronunciant-ho separatament de nostra.

100. Vers solt.